

PROSTOR

23 [2015] 2 [50]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
23 [2015] 2 [50]
195-470
7-12 [2015]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

250-263 **MARIJA BOŠKOVIĆ**
ROBERT PLEJIĆ

BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT
U SPLITU ARHITEKTA
FABIJANA KALITERNE

Izvorni znanstveni članak
UDK 727.5:72.036 F.KALITERNA(497.5 SPLIT)"19"

INSTITUTE OF SEA BIOLOGY
AND OCEANOGRAPHY IN SPLIT DESIGNED BY
THE ARCHITECT FABIJAN KALITERNA

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 727.5:72.036 F.KALITERNA(497.5 SPLIT)"19"

SL. 1. BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT: GLAVNA ZGRADA, MALA STAMBENA ZGRADA ZA DJELATNIKE I PANSION S RESTORANOM I GARAZAMA, POGLED S JUŽNE STRANE S MORA, NAKON 1936.

FIG. 1. INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, A SMALL RESIDENTIAL BUILDING FOR THE EMPLOYEES AND A BOARDING HOUSE WITH A RESTAURANT AND GARAGES, SOUTH VIEW FROM THE SEA, AFTER 1936

MARIJA BOŠKOVIĆ, ROBERT PLEJIC

HR – 21000 SPLIT, MARASOVICA 6
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE
HR – 21000 SPLIT, MATICE HRVATSKE 15
marboskovic@gmail.com
robert.plejic@gmail.com

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 727.5:72.036 F.KALITERNA(497.5 SPLIT)"19"
TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA
ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 30. 9. 2015. / 7. 12. 2015.

HR – 21000 SPLIT, MARASOVICA 6
UNIVERSITY OF SPLIT
FACULTY OF CIVIL ENGINEERING, ARCHITECTURE AND GEODESY
HR – 21000 SPLIT, 15 MATICE HRVATSKE STREET
marboskovic@gmail.com
robert.plejic@gmail.com

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 727.5:72.036 F.KALITERNA(497.5 SPLIT)"19"
TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE
ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 30. 9. 2015. / 7. 12. 2015.

BIOLOŠKO-OCEANOGRAFSKI INSTITUT U SPLITU ARHITEKTA FABIJANA KALITERNE

INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY IN SPLIT DESIGNED BY THE ARCHITECT FABIJAN KALITERNA

ARHITEKTONSKI NATJEČAJI
BIOLOŠKO-OCEANOGRAFSKI INSTITUT
KALITERNA, FABIJAN
MODERNA ARHITEKTURA
SPLIT

ARCHITECTURAL COMPETITIONS
INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY
KALITERNA, FABIJAN
MODERN ARCHITECTURE
SPLIT

Prezentacijom i analizom dosad neobrađene dokumentacije iz arhive arhitekta Fabijana Kaliterne razmatra se njegov doprinos promišljanju odnosa *Duha mjesta* i *Duha vremena* u projektima za Biološko-oceanografski institut u Splitu početkom 1930-ih godina. U njegovu arhitektonskom opusu projekti svjedoče promjenama ranijega pristupa temeljenog na povijesnim reminiscencijama u zrelu sintezu suvremenog funkcionalizma i tradicijskih regionalnih iskustava.

This research, based on the analysis of the previously unresearched documents from Fabijan Kaliterna's archives, aims to examine the architect's contribution to the relationship between *Genius Loci* and *Zeitgeist* in his projects for the Institute of Sea Biology and Oceanography in Split from the early 1930s. They show how his design approach evolved from his earlier reliance on historical reminiscences into a mature synthesis of contemporary functionalism and traditional regional experiences.

UVOD

INTRODUCTION

U novostvorenoj zajedničkoj državi Južnih Slavena, nastaloj nakon Prvoga svjetskog rata, grad Split postao je glavna luka i najvažnije obalno administrativno i gospodarsko središte, čime je počelo jedno od najznačajnijih razvojnih razdoblja u njegovoj povijesti. Sredinom tog međuratnog razdoblja, 1930. godine, na poseban su se način kristalizirale narasle ambicije ove sredine te potrebe prostornih regulacija i izgradnje javnih sadržaja primjerenih novim programskim standardima grada. Unutar jedne godine u Splitu je bilo raspisano čak šest natječajeva za izradu arhitektonskih i urbanističkih rješenja posebno važnih gradskih prostora i sadržaja, među njima i pozivni jugoslavenski natječaj za Biološko-oceanografski institut na rtu sv. Jurja na Marjanu.¹ Posve različiti koncepti, sadržani u ukupno 74 natječajna prijedloga, pojavili su se te godine suprotstavljeni na uzavreloj splitskoj arhitektonskoj sceni, i to u rasponu od klasicističkih i eklektičkih do potpuno avangardnih internacionalističkih. Renomirani arhitekti i mladi, već istaknuti protagonisti arhitektonskog modernizma tadašnje države sudjelovali su u autorskim timovima ili bivali uključeni u ocjenjivačke sudove.² Natječaj na kojem se tražila „idejna skica zgrade Biološko-oceanografskog instituta na rtu Marjana” po svome je programu i veličini, izoliranoj lokaciji te pozitivnom karakteru ostao u drugom planu u odnosu na natječaje visokog naboja urbanog standarda provedene iste godine. Međutim, načinom prezentiranja arhitektonskih skola i

suprotstavljenih autorskih stajališta, kao i žestokim javnim reakcijama i kritikama u novinskim polemikama, postao je paradigmatički u okolnostima sukobljenih regionalnih interpretacija i ortodoksnih modernističkih prijedloga. Istaknuti položaj s kojeg se otvaraju Trogirski i Salonitanski zaljev, kao i monumentalnost planiranog sadržaja, dodatno su usložili argumentaciju u trajnomu splitskom procesu rasprava na temu *Genius loci vs Zeitgeist*, gdje se tvrdoglavo pozivanje na duh tradicije i naslijeđenih vrijednosti sukobilo sa suvremenim, internacionalnim, arhitektonskim idejama. Zgrada Instituta realizirana je prema odabranom projektu splitskog arhitekta Fabijana Kaliterne, praskoga studenta i jednoga od najznačajnijih sudionika međuratne splitske arhitektonske scene.³

PRIPREME ZA IZGRADNJU ZGRADE BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKOG INSTITUTA

INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY: PRE-CONSTRUCTION ACTIVITIES

Neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata, na inicijativu članova dviju državnih akademija – Jugoslavenske akademije

¹ Zbog tako velikog broja natječaja i preklapljenih rokova za izradu prijedloga zainteresirani su natjecatelji morali odabrati sudjelovanje na samo nekima od njih. Opći internacionalni natječaj za regulaciju Bačvica raspisan je 13. siječnja 1930., s rokom predaje 1. svibnja 1930.; Natječaj za Biološko-oceanografski institut počeo je u veljači iste godine, s rokom predaje 3. svibnja 1930.; Pozivni internacionalni natječaj za Bolnicu na Firulama raspisan je u travnju, s rokom predaje 15. kolovoza 1930.; Opći jugoslavenski natječaj za Banskü palacu raspisan je 1. kolovoza 1930., s rokom predaje 31. listopada 1930.; Opći jugoslavenski natječaj za crkvu Gospe od Zdravlja raspisan je 9. srpnja 1930., s rokom predaje 31. prosinca 1930.; Opći gradski natječaj za Regulačijski plan Meja raspisan je 1. prosinca 1930., s rokom predaje 15. veljače 1931. [TUŠEK, 1994: 174-177]

² Članovi ocjenjivačkih sudova bili su, među ostalima: J. Plečnik, I. Mestrovic i C. Ivekovic, a među brojnim natjecateljima arhitekti: N. Dobrovic, Z. Strizic, J. Picman, E. Šen, L. Horvat, A. Albin, H. Erlich, D. Ibler te splitski autori F. Kaliterna i J. Kodl. [TUŠEK, 1994: 174-177]

³ Splitski arhitekt Fabijan Kaliterna [Split, 1886. – Split, 1952.] diplomirao je u Pragu 30. travnja 1921., a tijekom 1920-ih afirmirao se kao projektant brojnih stambenih zgrada i kao stručnjak uključen u pripremu programa i provođenje natječaja za Regulačijski plan Grada Splita, u kojem je bio i član ocjenjivačkog suda. Tri njegova splitska projekta izgradnje na morskoj obali iz 1929. vjerojatno su bili referentni za njegovo pozivanje na natječaj za zgradu Instituta. Te su godine realizirani zgrada „Putnik” u gradskoj luci i ulazni sklop vile Ivana Mestrovica na Mejama (zapocet 1928.), a Kaliterna je pobijedio i na opcem jugoslavenskom natječaju za Dom Trgovacko-obrtničke komore na Trumbicevoj obali 1929. te je u realizaciji zgrade prvi put reducirao primijenjeni zanatski registar obrade kameana. [PLEJIC, 2003: 145-158; BOŠKOVIC, PLEJIC, 2015: 67]

⁴ Sustavno bavljenje temama vezanim za more na našim je obalama počelo polovicom 19. stoljeća, a planirani razvoj ribarstva u novoj je državi bio dodatni poticaj osnivanju specijalizirane znanstvene ustanove za istraživanje mora. [*** 1925.c: 4; *** 1995: 9]

znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpske kraljevske akademije u Beogradu, iskazana je potreba da se na našoj obali Jadrana podigne nacionalni istraživački centar – znanstveni institut, sukladno svjetskim trendovima u razvijenim sredinama.⁴ Godine 1925. osnovana je komisija koja je trebala pregledati obalu od Susaka do Kotora kako bi se našla najpovoljnija lokacija za izgradnju Biološko-oceanografskog instituta.⁵ U užem izboru našli su se Dubrovnik i Split, što je izazvalo rasprave u stručnim krugovima jer su se mišljenja mjerodavnih znanstvenika razilazila u vezi s predloženim lokacijama.⁶ Nakon dugotrajnih konzultiranja odabrana je lokacija na rtu sv. Jurja na Marjanu u Splitu jer je ustanovljeno da ima niz prednosti pred drugim predloženim lokacijama (uvalom Lapad u Dubrovniku i uvalom Kasijuni u Splitu).⁷ U Split je 20. rujna 1927. stigla zajednička komisija dviju Akademija, u sastavu: dr. Artur Gavazzi, dr. Živojin Đorđević, dr. Boris Zarnik, dr. Jovan Hadži i dr. Hjalmar Broch, sveučilišni profesor iz Osla, kako bi potvrdila izbor mjesta za podizanje zgrade Instituta i precizirala nastavak priprema za izgradnju.⁸ Komisija je obišla lokaciju i posjetila velikog župana, direkciju pomorske i lučke oblasti, komandu ratne mornarice i gradonačelnika, od kojih je dobila od-

redena obećanja. Sa splitskom Općinom dogovoreno je besplatno ustupanje općinskog terena za gradnju Instituta (oko 12.000 m²), produžetak automobilske ceste od Meja do rta Marjana te dovođenje instalacija vode, plina i struje – i to sve o trošku grada.⁹ Utvrđeni je program izgradnje, uz tehnološke i radne prostore Instituta, u istoj zgradi sadržavao i stanove za upravitelja, pomoćno osoblje, asistente i tečajce. Kuratorij (Odbor za izgradnju) „zamolio je Općinsko upraviteljstvo da u svom građevnom odsjeku izradi prve skice”.¹⁰

Arhitekt Josip Kodl, zaposlen u općinskom Odsjeku za visokogradnju Tehničko-građevnog odjeljenja, dovršio je u srpnju 1928. idejni projekt zgrade Instituta koji je trebao poslužiti za provjeru i definiranje konačnog programa i određivanje troškova gradnje.¹¹ Kodlov je projekt objavljen u ljubljanskoj „Arhitekturi” pod naslovom *Skice za Oceanografsko-biološki institut u Splitu* u prosincu 1931. (dakle šest mjeseci nakon završetka pozivnog natječaja, u kojem je i sam sudjelovao; Sl. 3.).¹²

Tlocrt prizemlja i perspektivni izgled prikazuju sklop pravilnih kubusa organiziranih u tri dvostruka trakta prostorija oko dvorišta otvorenog prema istoku, gdje je smješten i glavni ulaz. Zgrada je bila visoka pet etaža s tri odvojena stubišta kojima se dolazilo do različitih sadržaja (tehnoloških, uredskih i stambenih), a u oblikovanju je Kodl inzistirao na kubističkoj kompoziciji s konzolnim dijelovima, lodama i balkonima te akcentima horizontalnih istaka sukladno svojim projektima i realizacijama u drugoj polovici 1920-ih godina u Splitu.¹³ „Građevina je u svrhu štednje bila zamišljena kao željezobetonski skelet s ispunjavajućim zidom i zbukanim pročeljima.” Organiziranje obimnog i složenog programa sadržaja (oko 11.000 m³) u istoj je zgradi rezultiralo prilično krupnim gabaritima, a bez prikaza kontaktnih prostora i moćnoga prirodnog okoliša obalne lokacije, izgled građevine ostao je primjereniji intervenciji u izgrađeno gradsko tkivo.

Odbor za izgradnju zatražio je od prof. Brocha očitovanje o programu izgradnje, a nakon toga je ‘splitski projekt’ dostavio na mišljenje arhitektima, članovima JAZU-a, Martinu Pilaru i Ćirilju Ivekoviću. Oba su akademika bili sveučilišni profesori i nekadašnji bečki studenti, gotovo vršnjaci u kasnim šezdesetim godinama, s opusima koje je karakterizirao suzdržan, pretežito neorenesansni historičistički izraz i interes za proučavanje narodne graditeljske bastine. Dali su gotovo istovjetna mišljenja i upozorenja u odnosu na modernistički Kodlov prijedlog (koji navode kao ‘splitski projekt’). Primjedbe su se odnosile na prevelik i raznorodan program izgradnje, posebno na oblikovanje s ravnim krovovima i

Sl. 2. BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT NA RTU MARJANA (DANAS INSTITUT ZA OCEANOGRAFIJU I RIBARSTVO), ŠETALISTE IVANA MESTROVICA 63 U SPLITU. ISTOČNO, IZNAD INSTITUTA, UZ CESTU NALAZI SE MALA STAMBENA ZGRADA ZA DJELATNIKE INSTITUTA, A PREKO PUTA CESTE PANSION S RESTORANOM I GARAZAMA. NA OBALI SU, SJEVERNO OD GLAVNE ZGRADE, STAMBENE JEDINICE ZA DJELATNIKE, TRI PRIZEMNICE I JEDNOKATNICA (DANAŠNJE STANJE, POGLED IZ ZRAKA).

FIG. 2. INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY ON MARJAN CAPE IN SPLIT (NOWADAYS THE INSTITUTE OF OCEANOGRAPHY AND FISHERIES), ŠETALISTE IVANA MESTROVICA 63. A SMALL RESIDENTIAL BUILDING FOR THE INSTITUTE'S EMPLOYEES LIES ALONG THE EASTWARD ROAD ABOVE THE INSTITUTE. A BOARDING HOUSE WITH A RESTAURANT AND GARAGES IS ACROSS THE ROAD. RESIDENTIAL FACILITIES FOR THE EMPLOYEES (THREE BUNGALOWS AND ONE TWO-STORY HOUSE) ARE BUILT ALONG THE COASTLINE, NORTH FROM THE MAIN BUILDING (PRESENT CONDITION, AERIAL VIEW).

5 *** 1925.a: 5; *** 1925.b: 2

6 *** 1926.a: 132; *** 1926.b: 9; *** 1926.c: 3

7 Prednosti položaja na rtu Marjanu bile su: bolja zaštićenost i mogućnost rada za vrijeme vjetrova, sigurnost terena od odronjavanja, položaj terena u razini mora i time lakša mogućnost snabdijevanja čistom morskom vodom, zaštićenost od utjecaja nečistoće iz gradske luke, duboka obala i čisto more, blizina različitih faciesa morskog dna i živog svijeta mora, mogućnost izgradnje većih morskkih bazena – akvarija – za praktično ribarstvo, odnosno s estetskoga gledišta najpovoljniji položaj, kao i konačno saznanje da oko 10.000 m² zemljišta pripada općini Split, odnosno državi. [Izvjestaj o radu komisije SKA i JAZU za određivanje mjesta povoljnog za podizanje Oceanografskog instituta, 26. rujna 1927.; HR-DAST]

8 Norvežanin dr. Hjalmar Broch, sveučilišni profesor iz Osla, bio je po posebnom odobrenju Akademija pozvan da sudjeluje u radu komisije za odabir lokacije, a naknadno je sudjelovao u izradi programa izgradnje i u komentarima predlaganih rješenja. Godine 1931. postao je prvi ravnatelj splitskog Instituta. [Izvjestaj o radu komisije SKA i JAZU za određivanje mjesta povoljnog za podizanje Oceanografskog instituta, 26. rujna 1927.; HR-DAST]

9 TUŠEK, 1994: 60; *** 1995: 15

10 *** 1928.a: 4; *** Vouk, 1931: 169

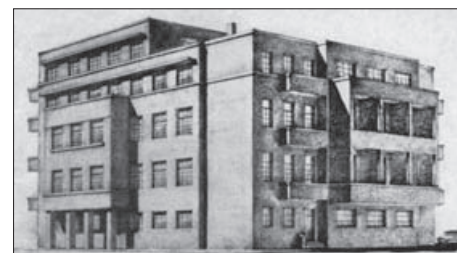
11 *** 1928.b: 3; *** 1995: 16

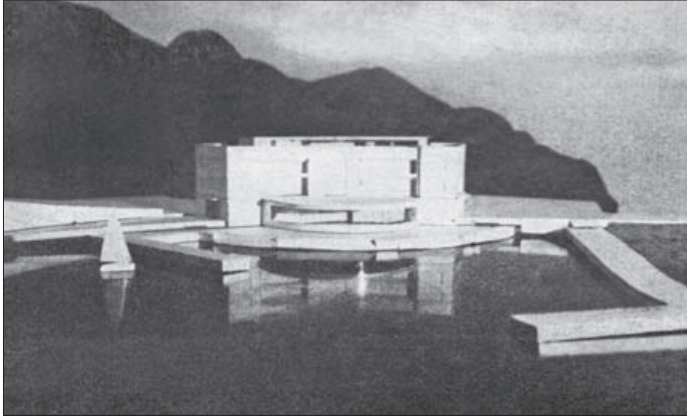
12 KODL, 1931: 82

13 Čeh Josip (Josef Maria) Kodl (Zdice 1887. – Split 1971.) studirao je arhitekturu na Češkoj visokoj tehničkoj školi u Pragu i družio se s grupom vršnjaka, splitskih studenata, posebno Kaliterom i studentima građevinarstva Kargotićem i Krstulovićem. Kao pasionirani veslač došao je na nagovor Kaliterne u Split, gdje je zajedno s Kaliterom i dr. Staliom osnovao veslački klub Gusar 1914. godine. Nakon što je diplomirao 1921., zaposlio se u Tehničko-građevinskom odjelu Općine Split u Odsjeku za visokogradnju. Značajne realizacije 1920-ih bile su mu: Meteorološki opservatorij na vrhu Marjana 1924.-1926., Dom veslačkog kluba Gusar 1926.-1927., Osnovna škola Manuš-Dobri 1928.-1930. [PIPLOVIĆ, 1987: 88-104; PIPLOVIĆ, 2008: 140, 172, 201-202]

Sl. 3. J. KODL: IDEJNI PROJEKT, PROSTORNA I PROGRAMSKA PROVJERA SADRŽAJA ZGRADE BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKOG INSTITUTA, SPLIT, 1928., PERSPEKTIVNI PRIKAZ

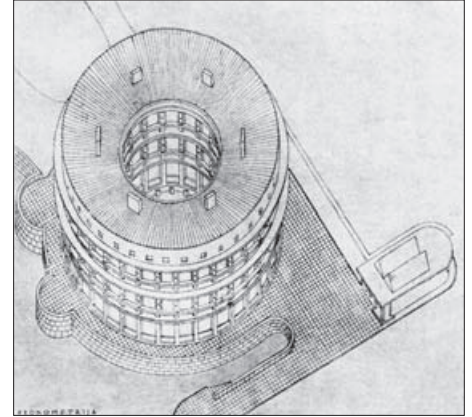
FIG. 3. J. KODL: PRELIMINARY DESIGN, SPATIAL AND PROGRAMMATIC CHECK-UP OF THE BUILDING (AND ITS FUNCTIONS) OF THE INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, SPLIT, 1928, PERSPECTIVE

SL. 4. E. ŠEN: BILOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., FOTOGRAFIJA MODELA
FIG. 4. E. ŠEN: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, SCALE MODEL, PHOTO

SL. 5. I. VURNIK: BILOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., AKSONOMETRIJSKI PRIKAZ
FIG. 5. I. VURNIK: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, AXONOMETRIC PROJECTION

terasama te zbukom na pročeljima, koje je po njima bilo neprimjereno lokaciji.¹⁴

Temeljem ovih mišljenja Odbor za izgradnju zaključio je kako je „...arhitekt J. M. Kodl sa mnogo ljubavi i shvatanja za stvar izradio prve skice, koje su poslužile kao mjerilo, kakva bi i kolika bi ta zgrada mogla biti. Mnogi stručni i materijalni razlozi opravdavali su Kuratorij, da se ipak ovim skicama za dalje nije mogao poslužiti“.¹⁵

NATJEČAJ ZA IDEJNO RJEŠENJE ZGRADE BILOŠKO-OCEANOGRFSKOG INSTITUTA U SPLITU

COMPETITION FOR THE CONCEPTUAL DESIGN OF THE INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY

Odbor za izgradnju izradio je temeljem Kodlove prostorne provjere i pribavljenih mišljenja novi program sadržaja zgrade Instituta s lučicom za istraživačke brodove, a stambene se kapacitete planiralo graditi na odvojenoj lokaciji.

Na sjednici Kuratorija 14. veljače 1930., na kojoj je sudjelovao i akademik arhitekt Martin Pilar kao pozvani stručnjak, zaključeno je da će se raspisati uži (pozivni) natječaj za izradu projekta za zgradu Biološko-oceanografskog instituta na rtu sv. Jurja na Marjanu, na koji će se pozvati arhitekti, sveučilišni profesori na tehničkim fakultetima: Ivan Vurnik iz Ljubljane, Edo Šen iz Zagreba, Bogdan Nestorović iz Beograda te arhitekt Fabijan Kaliterna iz Splita.¹⁶ Prof. Josip Plečnik, s kojim se prethodno dogovaralo sudjelovanje na natječaju pismom od 13. veljače 1930., zahvalio se i ispričao što se „zbog školskih obveza i tekućih poslova ne može odazvati časnom pozivu Odbora“.¹⁷

Pozvani arhitekti potvrdili su svoje sudjelovanje na natječaju, a arhitekt Kaliterna u svojoj je potvrdi sudjelovanja zamolio Odbor da pomakne termin predaje radova (3. svibnja

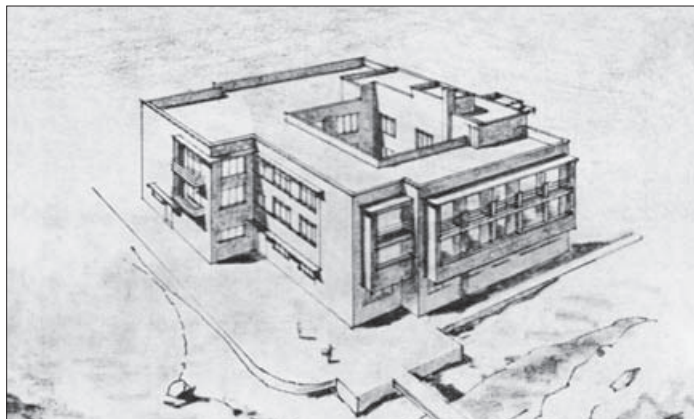
1930.) jer je Natječaj za regulaciju kupališta Bačvice u Splitu, na kojem se također natjecao, završavao 1. svibnja 1930. godine.¹⁸

Na posebnu zamolbu arhitekta Josipa Kodla Odbor je, na istoj sjednici, prihvatio da se i on naknadno pridruži užem natječaju, ali bez ikakve obveze Kuratorija prema arhitektu Kodlu.

Također, tada su određeni uvjeti natječaja prema kojima „karakter građevine ima biti naučna institucija mirne i ozbiljne spoljašnosti, i ima se prilagoditi primorskom tipu građevine i lokalnim cijenama i materijalu“. U Odbor za ocjenu nacrtu izabrani su akademici botanici dr. Živojin Đorđević i dr. Vale Vouk te akademici arhitekti Martin Pilar i Ćiril Iveković, koji su početkom prethodne godine već dali svoje mišljenje o Kodlovim *skicama* za zgradu Instituta u Splitu.

¹⁴ Arhitekt Martin Pilar dostavio je 26. siječnja 1929. Odboru za izgradnju svoje mišljenje „...o osnovi za zgradu Oceanografsko-biološkog Instituta, kako ju je odboru predložilo Gradsko poglavarstvo u Splitu“. Suglasio se s mišljenjem prof. Brocha i njegovim prijedlozima te je smatrao kako je „...splitski projekt preopsezan i nepraktičan i da ga valja radikalno preraditi i umaniti“. Arhitektonski izgled prijedloga činio mu se neprimjerenim jer moderne, tvrde forme u betonu, po njemu, nije bilo prikladno graditi u dalmatinskom kraju, a „...dvojbena je i trajnost zbuke u blizini mora, dapače i samog betona, dok nepropustivost za kišne vode kod brojnih terasa i plosnog krova nije sasvim sigurna“. Na kraju je dao svoj sud „...kako bi bilo puno uputnije graditi po domaću kamenom s krovom pokrivenim zlijebnjacima, a ...arhitektonski izraz prisluniti uz tradicionalne, jednostavne oblike dalmatinskih zgrada“.

Arhitekt Iveković u svome je pismu od 11. veljače 1929., uz koje je Odboru vratio dostavljene nacрте, upozorio na nedostatke prijedloga „...čitavi je raspored zbiven u sablonske konstruktivne četvorine, koje proizlaze iz modernog načina gradnje“, čime je, po njemu, onemogućena racionalna organizacija prostorija različite veličine. S arhitektonskoga gledišta upozorio je na predložene ravne krovove i otvorene terase jer je njegovo tridesetogodišnje iskustvo u gradnjama po raznim dijelovima Dalmacije pokazalo da „...nijedna terasa, bila ona svodena ili betonirana, nije trajna već za razmjerno kratko vrijeme pokazuje veliki upliv klime, razlike u silnim promjenama kako topline, tako i vlage, te su već za rana potrebite velike radnje na popravcima i uzdržavanju“. I za njega je zbuka kao završni sloj obrade pročelja u blizini mora veoma upitna. Pismo je završio upozorenjem: „Kako je pako čitava zgra-

Na sjednici Kuratorija 9. srpnja 1930. u Zagrebu, a posebno na sjednici ocjenjivačkog suda istoga je dana zaključeno da su svi pozvani arhitekti i naknadno uključeni Kodl poslali svoje radove na vrijeme – do 3. svibnja 1930. godine. Nakon duge rasprave zaključeno je da „nijedan od stiglih nacrti ne odgovara potpuno uvjetima i u cijelosti se ne može prihvatiti. Nacrta arhitekata Šena i Vurnika ne mogu se ni u kojem slučaju prihvatiti, dok nacrti Kodla, Nestorovića i Kaliterne sadržavaju mnogo elemenata, koji su upotrebiti. Napose pak odgovara već i s obzirom na arhitekturu u smislu natječaja nacrt arhitekta Kaliterne, koji se najviše približava postavljenim zahtjevima”.

Svih pet projekata pristiglih na natječaj iz Zagreba, Ljubljane, Beograda i Splita tražene su sadržaje organizirali u zgradama visine pri-

zemlje i dva kata, ali su se međusobno znatno razlikovali predloženom arhitektonskom artikulacijom te su na poseban način reprezentirali bitne odrednice arhitektonskih škola toga doba.¹⁹ Kad se već znaju prije navedena stajališta arhitekata Pilara i Ivekovića u odnosu na modernističko oblikovanje i korištene materijale u Kodlovu projektu iz 1928. godine, moguće je pretpostaviti prema kojim je kriterijima i uz koju argumentaciju radio ocjenjivački sud.

Arhitekt Šen, najstariji od pozvanih arhitekata, predložio je cjelovitu kompoziciju sklopa, odmaknutog od prirodnog brijega, u kojoj je elegantan izduženi volumen zgrade s krovnom terasom bio blago zakrivljen i orijentiran prema zapadu i Kaštelanskom zaljevu. Na zapadnom, glavnom pročelju u prizemlju bio je centralno istaknut konveksni trakt u kojem je bio smješten akvarij, a zakrivljenost ovoga dijela prenosila se na širok obalni plato u središtu planirane lučice. Odmjerenost i harmoničnost modernističkog oblikovanja zgrade reprezentativnog sadržaja i prostorna kompozicija koja je afirmirala posebnosti lokacije sažeto su izrazili najbolja nastojanja ‘zagrebačke škole’ (Sl. 4.).

Arhitekt Vurnik, profesor na Tehničkom fakultetu u Ljubljani, predložio je prilično radikalno oblikovanu zgradu u obliku prošupljenog valjka s kosim krovom okrenutim prema okrugloj atrijskom dvorištu. Vanjsko konveksno i unutrašnje konkavno pročelje bili su jednako oblikovani s plitkim, konzolnim, kružnim terasama na prvom i drugom katu. Shematizirano geometrijsko rješenje volumena gurnutog na samu obalnu crtu (također predviđenu s kružnim segmentima) potenciralo je autonomnost artefakta u kontrastu s pejsažem²⁰ (Sl. 5.).

Arhitekt Kodl varirao je i pojednostavnio svoj raniji prijedlog zadržavajući za njega karakteristično oblikovanje internacionalnog stila s refleksima čeških kubističkih iskustava. Sve je sadržaje smanjenog programa smjestio u

SL. 6. J. KODL: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., PERSPEKTIVNI PRIKAZ
FIG. 6. J. KODL: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, PERSPECTIVE

SL. 7. B. NESTOROVIĆ: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., PERSPEKTIVNI PRIKAZ
FIG. 7. B. NESTOROVIC: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, PERSPECTIVE

da osnovana baš na ovim modernim građevnim principima, to smatram za osobitu moju dužnost na oboje ovdje upozoriti a da se za vremena izbjegnju različita iznenađenja”. [HR-DAST]

15 Vouk, 1931: 169

16 Vouk, 1931: 169

17 Pismo prof. Plečnika [HR-DAST]

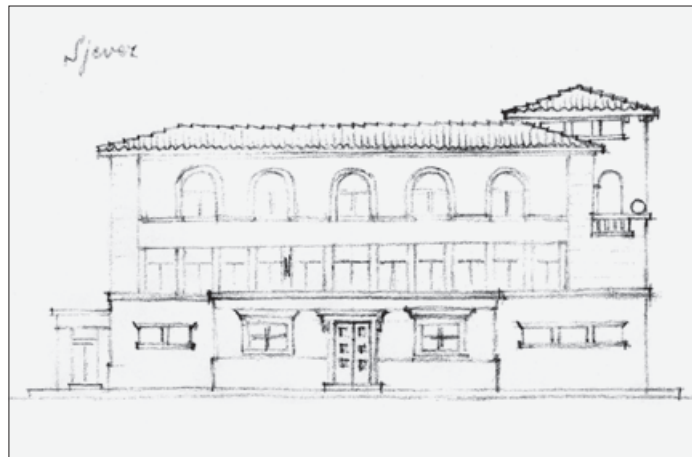
18 Kaliternina molba nije prihvaćena, a ostalo je nepoznato je li izradio natječajni rad za Bacvice, s obzirom na to da se ne spominje među nagrađenim sudionicima tog natječaja.

19 Zaključci sjednica Odbora i perspektivni prikazi svih pet pristiglih radova objavljeni su u Ljetopisu Akademije sljedeće godine (1931.) u članku dr. Vale Vouka, pravog člana i tajnika JAZU-a te člana Odbora za izgradnju Instituta. [Vouk, 1931: 169]

20 Teze je kod ovoga rada ustanoviti u kojoj je mjeri reprezentirao ‘ljubljanjsku arhitektonsku školu’, odnosno o mogućim analogijama s geometrijskim rasclambama i kružnim volumenima u radovima profesora Plečnika, neospornog autoriteta i ključne osobe ljubljanjske arhitektonske scene. Plečnik je vlastitim jezikom kontinuiteta uspostavljao dijalog sa suvremenim programima i prostornim intervencijama pa je tako 1929. izradio prijedlog regulacije i uređenja središnjeg dijela splitske rive s uzbudljivim arhitektonskim rješenjima i smjelim obalnim regulacijama. Bilo bi vrlo zanimljivo vidjeti njegovo rješenje zgrade Instituta s lučicom, ali ne preostaje drugo nego žaliti što zbog preuzetih obveza nije uspio sudjelovati na natječaju pa je tako oslobodio mjesto svojem, dvanaest godina mladom kolegi Vurniku. [PLEJČIĆ, 2007: 165-168]

SL. 8. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., PERSPEKTIVNI PRIKAZ
FIG. 8. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, PERSPECTIVE

SL. 9. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., SJEVERNO PROČELJE, SKICA
FIG. 9. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, NORTH ELEVATION, SKETCH

jednstruko orijentirane traktove sa središnjim atrijskim dvorištem. Glavni ulaz i stubište ostavio je na istočnoj strani te reducirao morfološki registar korišten u prvom prijedlogu. Krovnu je terasu predložio kao jedinstvenu, izbacio trijem na zapadnom pročelju, a zadržao konzolne horizontalne istake s lodama prvog i drugog kata na južnom pročelju. U prikazu kontaktnih prostora odredio je položaj obalnoga platoa i lukobrana lučice. Funkcionalnost i racionalnost rješenja, kao i aproksimativni račun troškova koji je vjerojatno bio vrlo povoljan, zadržali su ovaj rad u drugoj etapi ocjenjivanja (Sl. 6.).

Arhitekt Nestorović, najmlađi od pozvanih autora, predložio je klasično oblikovan cvrsti jedinstveni volumen s kosim krovom i naglašenim krovnim vijencem. Pročelja usklađenih proporcija bila su potpuno simetrično organizirana i ritmizirana otvorima koje je varirao od pravokutnih do onih s polukružnim završetkom. Tradicijska obrada kamenih pročelja s upuštenim odnosno istaknutim središnjim dijelom dodatno je bila usložena plitkim istakama zidnih ploha i horizontalnim vijencima – naznakama katova. Prijedlog je bio svojevrsna prilagodba konzervativne koncepcije zgrade monumentalnog sadržaja traženomu 'primorskom tipu građevine' (Sl. 7.).

Arhitekt Kaliterna u svojem natječajnom radu organizirao tražene sadržaje unutar relativno kompaktnog volumena, s hodnicima uz unutrašnje dvorište – svjetlik u kojemu je kao izdvojeni volumen bilo smješteno reprezentativno trokrako stubište s dizalom. Sva četiri pročelja ove romantične kompilacije različitih elemenata bila su drukčije interpretirana, a glavni je ulaz bio predviđen sa sjevera (Sl. 9.), i to kao zajednički za prostore Instituta i posjetitelje morskog akvarija smještenog u upuštenom dijelu zapadnog trakta (Sl. 10.). 'Kula' na spoju južnog i zapadnog pročelja, iako prikazana kao zaseban povišeni volumen, sadržavala je produžetke trijema u prizemlju (s velikim polukružnim otvorima

koji nisu vodili nikamo), odnosno nastavke terasa – loda na katovima (Sl. 11.). Završetak 'kule' bio je oblikovan kao krovna loda – reminiscencija na tradicijske promatračnice dalmatinskih 'kaštela'. Kameno zide bilo je 'robustnije' obrađeno u prizemljima, a izdubljeni otvori dvostrukoga južnog pročelja i 'kule' bili su vrlo pomnjivo oblikovani, u kombinaciji pridržavajućih zidova i stupova. Na kratke stupove prvoga kata naslanjali su se polukružni otvori, na način inspiriran kolonadama i arhivoltama splitskog Peristila. Prozori osnovnoga korpusa bili su pravokutni u prizemlju i na prvom katu, a lučni na drugom. Na zapadnom pročelju rustično obraden kameni zid akvarija s trakom prozora bio je u prizemlju povezan s 'kulom', isturen ispred osnovnoga korpusa i s terasama na prvom i drugom katu. Slične je elemente dalmatinskoga oblikovnog registra Kaliterna uspješno koristio na svojim brojnim splitskim realizacijama u 1920-im godinama, posebno ulaznom sklopu vile Ivana Mestrovića započetom 1928.

21 RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2007: 27-28

22 VOJK, 1931: 170

23 Povjesničar umjetnosti i likovni kritičar Kosta Strajnić (1887.-1977.) bio je od 1928. pomoćni dubrovački konzervator te je u svome djelovanju podupirao prodor avangardne moderne arhitekture u Dalmaciju i zalagao se za smjele projekte suvremenih domaćih arhitekata. Don Vinko Brajević (1888.-1967.) bio je od 1927. glavni urednik splitskog dnevnika „Novo doba“, zagovornik arhitektonskog pristupa koji uvazava tradiciju i naslijeđeni prostorni i oblikovni kontekst. Povod polemici bio je projekt Nikole Dobrovića za zgradu Kursalona na Pilama u Dubrovniku (koji je bio izrađen na Strajnićevo poziv, a koji po Brajeviću nikako nije odgovarao duhu i ambijentu staroga Grada). Polemika se proširila na brojne projekte i realizacije u Splitu i Dubrovniku, izazvala je velik interes javnosti pa je naknadno 1931. bila pretiskana u knjizi *Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture* s predgovorom don Franje Bulića. [RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2007: 27, 29; VIDEN, 2007.]

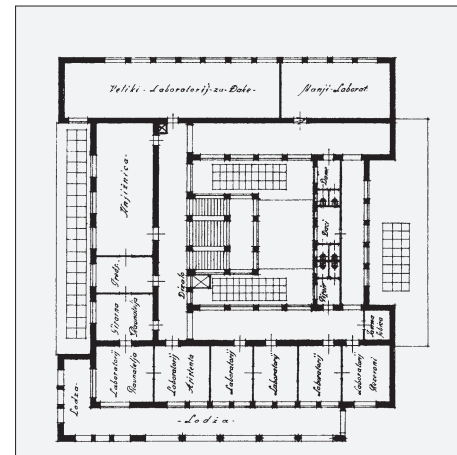
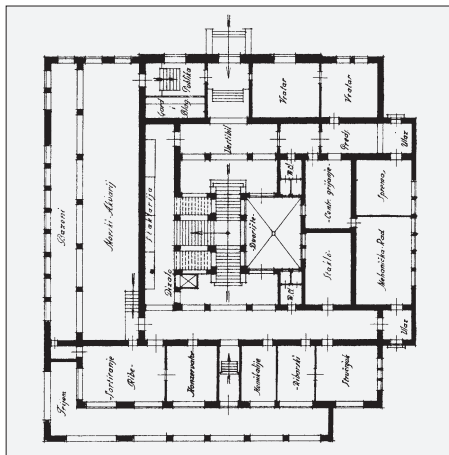
24 Strajnić se pitao: „...Zasto bi savremeno orijentirani i umjetnički nadareni arhitekti morali čekati makar jedan decenij da bi mogli graditi u Splitu i Dubrovniku?! Zar valjda zato da bi domaći diletanti i kojekakvi seprtlje mogli da po svojoj volji nagrdjuju oba grada banalnim sablonima i amaterskim imitacijama historijskih palaca?! Ovakvo svijesno negiranje savremene arhitekture i njezinih zna-

godine.²¹ Perspektivni crtež zgrade iz smjera jugozapada prikazuje reprezentativan javni sadržaj, izdvojen u prirodnom okolišu, s pozadinom škrte vegetacije marjanskoga brijega i prirodnim obalnim kontaktnim prostorima bez intervencija i naznaka lučice. Na zgradi koja sentimentalno podsjeća na povijesne dalmatinske utvrde ili ljetnikovce, pod jakim podnevnim suncem zasjenjeni su otvori južnog pročelja, a kompozicijom dominira ugao na 'kula' (Sl. 8.).

S obzirom na to da nijedan rad nije u potpunosti zadovoljio, a Kaliterna se svojim projektom najviše približio programskim odrednicama, Odbor je odlučio pozvati ga u Zagreb „gdje će mu članovi Odbora na čelu s arh. Pilarom dati potrebne upute za preinake prema principima istaknutim u raspravi”.²²

Rezultati natječaja s ovako suprotstavljenim koncepcijama izazvali su oštre komentare sudionika i kritičara. Primjedbe su se odnosile na sastav ocjenjivačkog suda, s prevladavajućom ulogom botaničara, činjenicu da je ocjenjivanje održano gotovo tajno u Zagrebu te da nije održana javna izložba radova.

Najoštriji komentari 'modernističkih' i 'tradicionalističkih' stajališta iskazanih u natjecajnim projektima našli su se u polemici Brajević-Strajnić, koja se vodila u splitskom dnevniku „Novo doba” 1930. i 1931. godine.²³ Strajnić je, komentirajući rezultate natječaja, strastveno branio Šenov projekt i osudio činjenicu da je Kaliterna uopće pozvan na natjecaj.²⁴ Prema Brajeviću, za članove žirija koji je odabrao Kaliternin rad nikako se nije moglo „...kazati da negiraju modernu arhitekturu, nego bit će da nalaze da arhitektonski pravac koji ne prekida sa tradicijom odgovara bolje ovdašnjem ambijentu”. Kao bitan funkcionalni nedostatak Šenova pro-

jekta istaknuo je neuvazavanje bitnih klimatskih uvjeta ove lokacije, iskazano u tretmanu pročelja s potezima prozora i položaju akvarija, u kojem bi se, prema mišljenju stručnjaka (prof. Brocha), „ribe naprosto skuhale”.²⁵

Stajališta pristalica i zagovaratelja međunarodne avangardne arhitekture i onih koji su se priklanjali kontekstualnom pristupu uz uvazavanje naslijeđenoga, iskazana u ovoj polemici, postala su opće mjesto svih budućih rasprava. Teško je sa sigurnošću procijeniti u kojoj su mjeri ovi komentari utjecali na Kaliternu, ali je zamjetna promjena njegovog pristupa u razradi projekta zgrade Instituta, kojim je prošao put prema pročišćenom modernističkom izrazu, a slične promjene mogu se pratiti i u njegovim radovima iz ranih tridesetih godina.

POSLIJENATJEČAJNI RAD

POST-COMPETITION PROJECT

Nakon konzultacija u Zagrebu dogovoreno je da Kaliterna u što kraćem vremenu izradi definitivan plan Biološko-oceanografskog instituta. Na sjednici Odbora 27. listopada 1930. predočene su njegove nove skice za konačni projekt, ali je odlučeno pričekati dolazak prof. Brocha, s kojim je Kaliterna trebao „sporazumno izvesti sve detaljne nacрте”.²⁶ Na perspektivnom crtežu (ponovno iz smjera jugozapada, ali sa zapadnim suncem) koji pripada 'novim skicama' izrađenim 1930., zgrada Instituta je smireni volumen bez ugaone 'kule', harmoničnih proporcija i različito oblikovanih kamenih pročelja (Sl. 12.). Na zapadno je pročelje premješten glavni ulaz, naglašen pristupnim trijemom nad kojim je terasa prvoga kata, a na drugom katu dodan je balkon (na mjestu terase iz natjecajnog rada). Pročelje je bilo raščlanjeno sa sedam prozora s polukružnim završetkom na drugom katu i šest pravokutnih na prvom katu. Prozori prizemlja imali su polukružne završetke, kao i

SL. 10. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., TLOCRT PRIZEMLJA

FIG. 10. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, GROUND-FLOOR PLAN

SL. 11. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, NATJEČAJNI PROJEKT, 1930., TLOCRT KATA

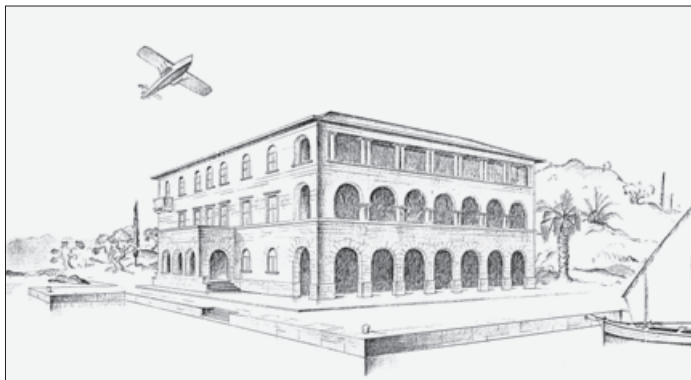
FIG. 11. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, COMPETITION ENTRY, 1930, FLOOR PLAN

čajnih i blagotvornih rezultata imalo je za posljedicu da je nedavno odbijen odličan projekt prof. Eda Sena za Biološko-oceanografski Institut u Splitu. Kako se vidi po reprodukciji, ovaj projekt ima obilježja europske ljevicarske arhitekture.” [STRAJNIC, 1930: 1-2]

Osvruci se na Kaliternin natjecajni rad za zgradu Instituta, bio je vrlo ostar u ocjeni: „... Da su oni koji su raspisali uzi natjecaj bili slabo upućeni u arhitekturu i njezine najbolje predstavnike u zemlji, dokaz je što su kao četvrtog natjecatelja izabrali splitskog arhitekta g. F. Kaliternu, autora stambenih kuća na Bacvicama i Magazina Paschesa i Aljinovića o kojima smo ranije govorili. Ovu neupućenost naših akademika još bismo mogli nekako ispricati, ali kako da im oprostimo što su projekt g. F. Kaliternu proglasili najuspješnijim?! Mi smo taj projekt vidjeli reproduciran u zagrebackom Svijetu i Jutarnjem Listu i moramo iskreno priznati da njegova vrijednost ne prelazi nivo najprosječnijih radova.” Strajnić je polemiku završio komentirajući ulogu konzervatora, koji bi prošlost morali shvatiti kao kontinuitet u organskoj vezi sa sadašnjosti, a po njemu bi suvremena europska izgradnja Dalmacije trebala biti prepustena darovitim i suvremeno orijentiranim arhitektima. [STRAJNIC, 1931: 1-2]

²⁵ BRAJEVIĆ, 1930: 1-2

²⁶ VOUK, 1931: 170; *** 1995: 26

SL. 12. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, POSLIJENATJECAJNI PROJEKT, 1930., PERSPEKTIVNI PRIKAZ
 FIG. 12. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, POST-COMPETITION PROJECT, 1930, PERSPECTIVE

otvori ulaznog trijema, a uz južni rub zapadnog pročelja bili su otvori trijema u prizemlju i lođa na katovima. Južno pročelje bilo je prošireno na sedam otvora na sve tri etaže koje su pratile oblikovanje iz natječajnog rada. Na otvorima trijema u prizemlju ostali su polukružni lukovi, a na prvom su katu stupovi s kapitelima pridržavali lučne otvore zida. Red dvostrukih stupova (sa po jednim uza zid s obje strane), također s kapitelima, nosio je krovnu gredu s jednostavnim krovnim vijencem na drugom katu. Obalni platoi i zidovi lučice planirani su paralelni sa zidovima zgrade, a pred južnim, povijesno inspiriranim pročeljem bila je privezana barka s latinskim jedrom. Škrta vegetacija okolnih prostora ovdje je bila oplemenjena novom sadnjom, među kojom je bilo istaknuto stablo palme, koje je za Kaliternu bilo motiv prihvatanja internacionalnih iskustava i znak novoga vremena.²⁷ Još jedan simbol novog vremena i njegovih standarda koje je Kaliterna usvojio razradom projekta jest prikaz aviona (kojeg je trup Kaliterna, ne odveć spretno, nacrtao kao brod), koji je u brišućem letu iznad pojednostavljenoga zapadnog pročelja razbijao melankoliju *dechiricovskoga* popodnevnog prizora.

KONAČNI PROJEKT I REALIZACIJA ZGRADE INSTITUTA

FINAL DESIGN AND CONSTRUCTION OF THE INSTITUTE BUILDING

Konačni projekt, koji je Kaliterna izradio u lipnju 1931., sadržavao je niz izmjena i pojednostavljenja u odnosu na natječajni rad. Najveće su se intervencije dogodile u organiziranju sadržaja prizemlja – glavni ulaz prebačen je na zapadno pročelje, a javni akvarij, dostupan iz zajedničkoga ulaznog prostora, i njegovi pomoćni prostori na sjever (gdje je na pročelju postavljen niz prozora koji su u natječajnom radu bili na zapadnom pročelju; Sl. 13.). Pompozno stubište iz natječajnog rada pojednostavljeno je i kao dvokrako prslonjeno u jugozapadni ugao atrija, bez dizala. U izgradnji nisu izvedeni visoki prozori na sje-

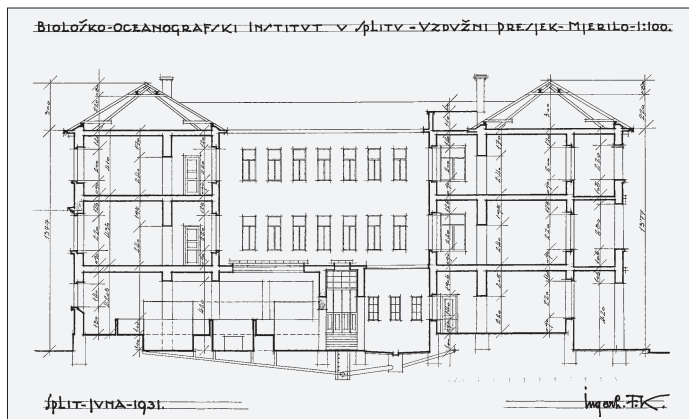
vernem zidu stubišta, nego samo oni na istočnom (to je bila jedna od rijetkih promjena ovoga projekta). Zadržan je pomoćni ulaz u zgradu s južnog trijema, a ostali iz natječajnog rada ukinuti su. Izvan osnovnoga korpusa (pravokutnog tlocrta dimenzija 34,8×27,8 m s kračom južnom stranom i visinom sljemeni 16,77 m) na istočnome je dijelu utisnuta manja prizemnica (5,4×13,4 m, ukopana oko 1,7 m i veće visine), s radionicom i postrojenjem centralnoga grijanja (u natječajnom radu ovaj je sadržaj bio istaknuti dio prizemlja). Prostorije prizemlja bile su podignute u odnosu na pristupni plato za 1,0 m (bile su visine 4,25 m), ali je prostor akvarija bio spušten na razinu terena i tako imao veću visinu, s nadsvjetlima u razini poda prvoga kata. Katovi su sadržavali južni, zapadni i sjeverni trakt radnih prostora – laboratorija (visine 4,35 m na prvom i 4,10 m na drugom katu), s pristupnim hodnicima uz unutrašnje dvorište – svjetlik. U zapadnom dijelu prvoga kata bila je, na južnom uglu, radna soba – laboratorij ravnatelja, te pisarnica uz knjižnicu (salu za sastanke) s terasom (Sl. 14.). Istočni trakt manje širine sadržavao je na svim etažama sanitarne i pomoćne prostore manjih dimenzija uz atrijsko dvorište, s redovima po sedam pravokutnih prozora na katovima (Sl. 15.). Uz istočno pročelje zgrade bio je postavljen hodnik sa po pet većih reprezentativnijih prozora s polukružnim završecima. Sva su četiri pročelja bila različito interpretirana, kao i u natječajnom radu, ali su nakon uklanjanja ugaone 'kule' dobila jače izraženu simetričnu raščlambu. Istočno pročelje, okrenuto brijegu i s uvučenim središnjim dijelom te plitkim istaknutim kulama na rubovima, nije imalo ulazni kontakt s terenom. Sjeverno je pročelje u natječajnom radu imalo glavni ulaz, ali je u razradi postalo 'stražnje', bez ulaza i s nizovima prozora u prizemlju i na katu povezanih horizontalnim vijencima (Sl. 16.). Konstruktivnom strukturom kamenoga zida bili su zadržani dijelovi zida između prozora, ali je potez uokviren vijencima (svojevrsna 'traka' prozora) bio novi element u Kaliterninu radu. Na svakome od pročelja rustičnom obradom kamena i horizontalnim istakom odvojen je zid prizemlja od gornjega dijela. Dinamički odnos puno-prazno na zapadnom pročelju ostvaren je odnosom balkona na sjevernom dijelu i lučnih otvora trijema i lođa na južnom dijelu. Balkon je bio predviđen s ogradom od cilindričnih balustara s bazom i kapitelom, a

27 BOŠKOVIĆ, PLEJIĆ, 2015: 59

28 BOŠKOVIĆ, PLEJIĆ, 2015: 67

29 Građevinska dozvola za glavnu zgradu Instituta izdana je 13. svibnja 1932., a prema građevinskom dnevniku gradnja je počela 4. lipnja 1932., a završila 16. rujna 1933. godine [HR-DAST].

30 Gradnja stambene zgrade trajala je od srpnja 1932. do ožujka 1933., a izvođač je također bilo poduzeće Mari- na Marasovića.

SL. 15. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRFSKI INSTITUT, IZVEDBENI PROJEKT, 1931., UZDUŽNI PRESJEK
 FIG. 15. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, WORKING DESIGN, 1931, LONGITUDINAL SECTION

Stubište koje je povezivalo dvorište male stambene zgrade i obalni plato, s kamenim zidovima i koritima za raslinje, izgrađeno je krajem tridesetih. Sjeverno od zgrade Instituta, na razini obale, Kaliterna je 1948. projektirao još četiri manje zgrade, a 1949. sadnjom dvostrukoga drvoreda palmi pred južnim pročeljem Instituta dovršeno je uređenje čitavoga sklopa.³²

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Izgradnja Biološko-oceanografskog instituta na rtu Marjana potvrdila se kao izuzetno i ključno arhitektonsko događanje na arhitektonskoj sceni, ne samo Splita nego i znatno širih prostora tadašnje države, koje se odvijalo u širokom luku aktivnosti – od odabira lokacije preko programskih priprema, pozivnog natječaja 1930. do postupne realizacije dijelova funkcionalnog sklopa. Smještajem znanstvenoistraživačke institucije državnog značenja potvrdio je status Splita kao glavnoga obalnog središta, a činjenica da su dvije državne akademije pripremile, raspisale i provele natjecaj odredila je njegov karakter (pozivni s natjecateljima – sveučilišnim profesorima iz Ljubljane, Zagreba i Beograda i 'lokalnim' istaknutim arhitektom, te izborom arhitekata akademika za članove ocjenjivačkog suda).

Ekskluzivnost odabrane lokacije na markantnoj točki splitskog akvatorija nužno je otvorila temu tumačenja 'Duha mjesta', ne samo kao geostrateškog položaja na ulazu u Salonićanski zaljev (koja je kroz povijest bivala obilježena arhitektonskim reperima, od antičkog hrama Dijane do predromaničke crkvice sv. Jurja³³) nego i kao paradigme izgradnje većega reprezentativnog sadržaja na platou uz more. Svojim dimenzijama, oblikovanjem i položajem on je nužno postao istaknuti element slike grada s mora, tako da su Kaliternine reminiscencije na povijesne predloške (pa i samu Dioklecijanovu palaču) bile očekivane i razumljive.

U splitskoj sredini, tradicionalno karakteriziranoj regionalnim i naslijeđenim graditeljskim obrascima, na prijelazu u 1930-e već su značajno bile prisutne modernističke ideje u projektima i prvim realizacijama. Glavni protagonisti ovog kretanja bili su arhitekti prve generacije praskih studenata Česke visoke tehničke škole, među kojima Fabijan Kaliterna, na tragu sinteze modernoga i tradicionalnoga 'dalmatinskog' stila, i Josip Marija Kodl, zagovornik avangardnoga, internacionalnog stila.³⁴

Upravo su te konceptijske prijelomnice toga burnog razdoblja – sa sučeljenim arhitektonskim pristupima ortodoksnog modernizma i tradicijske reinterpretacije, inspirirane arhitektonskom baštinom – na bitan način odredile 'Duh vremena' u kojem se odabirao i doradivao projekt zgrade Instituta te u kojem je bio komentiran u javnosti. Koristenjem vrlo preciznih i uvjerljivih tipoloških odrednica realizirani je objekt postao gotovo prototip izdvojenoga reprezentativnoga javnog sadržaja u oplemenjenom prirodnom okolišu s precizno određenim sekvencama morskog i kopnenog pristupa. Funkcionalni raspored radnih i pomoćnih prostorija, kao i raspored kretanja korisnika zgrade i posjetitelja javnog akvarija po objektu – organizirani su unutar cjelovitoga troetažnog volumena s unutarnjim dvorištem – svjetlikom, na način koji priziva antičke i renesansne predloške. Kaliterna je sretnim kompromisom, pročišćavajući svoj ranije prepoznatljiv pitoreskni pristup, oslonjen na naslijeđena prostorna i zanatska iskustva, racionalno organizirao sadržaje zgrade – palače monumentalnog izgleda, kako je to program zahtijevao. Arhitektonska artikulacija kamenih pročelja, u vrhunskoj zanatskoj izvedbi, bila je temeljena na baštinenim obrascima (podjela na zone kontakta

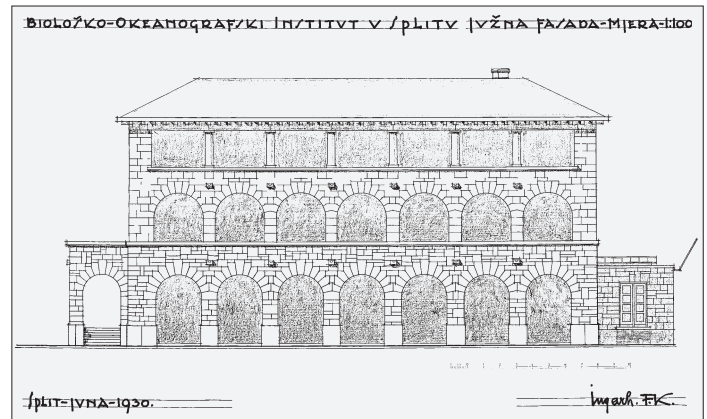
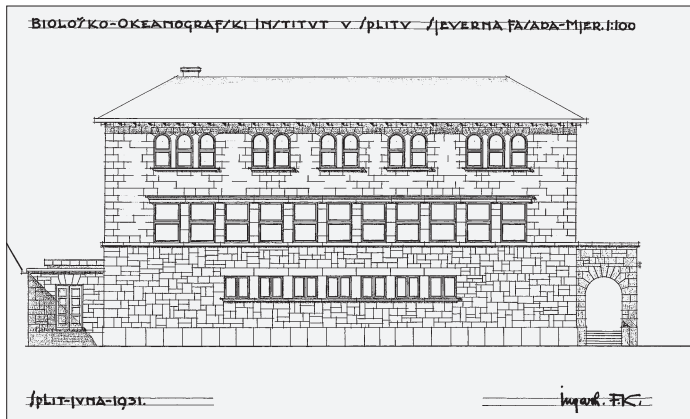
realizacijama (crkva Gospe od Zdravlja, 1936.) [PALADINO, 2013: 67-84]. Nekoliko izrazito uspješnih obiteljskih zgrada projektirao je u suradnji sa splitskim biroima (Sperac, Kaliterna). Kaliterna je potpisivao i ovjeravao nekoliko projekata ranih 1930-ih, kojima je autor ili suradnik bio Horvat, a ovaj slozeni i inspirativni odnos predmet je posebnog istraživanja.

³² Projekti jednokatnice za radionicu (drvodjelsku i mehanicarsku), dviju stambenih prizemnica i jednokatnice (s tri stana i tri samačke sobe), sve za osoblje Instituta, izrađeni u ožujku 1948., nalaze se u arhivu FK.

³³ MARASOVIĆ, 1959: 122-133

³⁴ Različiti arhitektonski pristup najznačajnijih autora iste generacije praskih studenata bila je jedna od karakteristika splitske arhitektonске scene u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Elemente povijesnih reminiscencija koje pridonose uređivanju slike grada koristio je Kaliterna, a elementi koncepta koji agresivno unosi novi avangardni izričaj nalazili su se u Kodlovim radovima. Slijed suprotstavljenih konceptata nastavili su Niko Armanda i Budimir Pervan na strani avangardnih i izrazito funkcionalističkih pristupa, a Helen Baldasar i Lovro Perković na strani kontekstualnih i sintetskih pristupa [KECKEMET, 1976: 65-79].

³⁵ TUŠEK, 1994: 61; TUŠEK, 2007: 209-210

s terenom, s rustično obrađenim kamenom i stupnjevanim rastvaranjem gornje plohe, naglasak na sadržajima prvoga kata s terasom). Na južnom se pročelju višedijelnu prostornu strukturu, izbalansiranih proporcija i pomnijivo dimenzioniranih otvora, izuzetne arhitektonske vrijednosti, može smatrati i svojevrsnim komentarom već snažno prisutne modernističke doktrine pojednostavljanja i odvajanja plohe pročelja od konstruktivnog sustava zgrade. Posebnosti ove *par excellence* mediteranske lokacije, uz autentične arhitektonske interpretacije, dodatno su bile naglašene prostornim položajem i orijentacijom

objekta (gotovo paralelnog s prostornom matricom Palače) te se po svim ovim značajkama zgradu Instituta može sagledavati i kao jedan od prvih primjera arhitekture kritičkog regionalizma na našim prostorima. Svojevrsnom autorskom 'katarzom' arhitekt Fabijan Kaliterna ostvario je zgradom Instituta svoj najuspješniji projekt, ujedno i ključnu zgradu splitske međuratne arhitektonske scene, znaclacki kombinirajući suvremene funkcionalističke postavke s tradicijskim regionalnim iskustvima, čime je otvorio (i potvrdio) moguću put sintetskim arhitektonskim pristupima budućih generacija.³⁵

SL. 16. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRAFSKI INSTITUT, IZVEDBENI PROJEKT, 1931., SJEVERNO PROČELJE
FIG. 16. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, WORKING DESIGN, 1931, NORTH ELEVATION

SL. 17. F. KALITERNA: BIOLOŠKO-OCEANOGRAFSKI INSTITUT, IZVEDBENI PROJEKT, 1931., JUŽNO PROČELJE. NA NACRTU JE KRIVA DATACIJA: 1930.
FIG. 17. F. KALITERNA: INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY, WORKING DESIGN, 1931, SOUTH ELEVATION. WRONG YEAR ON THE DRAWING: 1930

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BOŠKOVIĆ, M.; PLEJIĆ, R. (2015.), *Dom Trgovačko-obrtničke komore u Splitu*, „Prostor”, 23 (1 /49): 57-69, Zagreb
2. BRAJEVIĆ, V. (1930.), *Za očuvanje naše stare arhitekture, Replika na ponovna objašnjenja g. Koste Strajnica*, „Novo doba”, 301 (31.12.): subotnji prilog 1-2, Split
3. KEČKEMET, D. (1976.), *Moderna arhitektura u Dalmaciji*, „Arhitektura”, 30 (156-157): 65-79, Zagreb
4. KODL, J.M. (1931.), *Skice za Oceanografsko-biološki institut u Splitu*, „Arhitektura”, 3: 82, Ljubljana
5. MARASOVIĆ, T. (1959.), *Anticki Dijanin hram i ranosrednjovjekovna crkva sv. Jurja na rtu Marjana*, „Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku”, 61: 122-133, Arheološki muzej, Split
6. PALADINO, Z. (2013.), *Lavoslav Horvat – Kontekstualni ambijentalizam i moderna*, Meandarmedia, HAZU, Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb
7. PIPLOVIĆ, S. (1987.), *Splitski arhitekti Š. Nakić i J. Kodl, Od eklektizma do moderne*, „Kulturna baština”, 17: 88-104, Split
8. PIPLOVIĆ, S. (2008.), *Izgradnja Splita između svjetskih ratova*, DAS, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split
9. PLEJIĆ, R. (2003.), *Utjecaj praske škole na arhitekturu moderne u Splitu*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
10. PLEJIĆ, R. (2007.), *Josip Plečnik i prijedlog za regulaciju splitske obale; Petar Senjanović, Splitski planer i graditelj: iz ostavštine u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, Sveučilišna knjižnica, Split
11. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb
12. STRAJNIC, K. (1930.), *Za očuvanje naše stare arhitekture, Ponovna objašnjenja g. Koste Strajnica*, „Novo doba”, 297 (27.12.): subotnji prilog 1-2, Split
13. STRAJNIC, K. (1931.), *Za očuvanje naše stare arhitekture, Treća i završna objašnjenja g. Koste Strajnica*, „Novo doba”, 19 (24.1.): subotnji prilog 1-2, Split
14. TUŠEK, D. (1994.), *Arhitektonski natjecaji u Splitu 1918.-1941.*, DAS, Split
15. TUŠEK, D. (2007.), u: Radović Mahečić, D.: *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 209-210, Zagreb
16. VIDEN, I. (2007.), *Kosta Strajnić: Dubrovnik bez maske i polemika s Vinkom Brajevićem o očuvanju dalmatinske arhitekture*, K-R Centar, Zagreb
17. VOUK, V. (1931.), *Biološko-oceanografski institut, Pripravni rad za osnivanje Biološko-oceanografskog instituta*, „Ljetopis JAZU”, 43: 131-174, Zagreb
18. *** (1925.a), *Biološko-oceanografski institut u Splitu*, „Novo doba”, 260 (22.10.): 5, Split
19. *** (1925.b), *Komisija za podizanje oceanografsko-biološkog instituta*, „Novo doba”, 262 (24.10.): 5, Split
20. *** (1925.c), *Biološko-oceanografski institut u Splitu*, „Novo doba”, 281 (14.11.): 4, Split
21. *** (1926.a), *O Oceanografskom institutu*, „Jadranska straža”, 6: 132, Split
22. *** (1926.b), *Oceanografski institut na Jadranu*, „Novo doba”, 157 (11.7.): 9, Split
23. *** (1926.c), *Gdje da bude Oceanografski institut?*, „Novo doba”, 222 (25.9.): 3, Split
24. *** (1928.a), *O Oceanografskom institutu na Marjanu*, „Novo doba”, 171 (21.7.): 4, Split
25. *** (1928.b), *Prve skice zgrade Oceanografskog i biološkog instituta na Marjanu*, „Jadranska pošta”, 169 (24.7.): 3, Split
26. *** (1995.), *65 godina Instituta za oceanografiju i ribarstvo, Split* [ur.: ZORE-ARMANDA, M.; ALAJ-BEG, M.], Split

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Državni arhiv Split, 368, sv. 93, Glagoljaska 18, Split [HR-DAST]
2. Institut za oceanografiju i ribarstvo, Split, Arhiv, Šetalište Ivana Mestrovica 63, Split [IORS]
3. Arhiva Fabijana Kaliterne, u vlasništvu obitelji Bosković u Splitu [FK]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

SL. 1.	IORS, Fotodokumentacija
SL. 2.	Foto: Darko Rom
SL. 3.	KODL, 1931: 82
SL. 4.-7.	VOUK, 1931: 131-174
SL. 8.-17.	FK

SAŽETAK

SUMMARY

INSTITUTE OF SEA BIOLOGY AND OCEANOGRAPHY IN SPLIT
DESIGNED BY THE ARCHITECT FABIJAN KALITERNA

In the newly formed state of the South Slavic peoples after World War I, the city of Split flourished as the main port and major administrative and economic center on the coastline. It was the beginning of one of the most important periods in the history of its development. In the interwar period, specifically in 1930, new strategies were needed in the realm of space planning and construction in response to the growing city demands. In only one year, the city authorities launched as many as six competitions aimed at developing planning and design strategies for the most important city areas. One of the most important ones was the invited competition for the Institute of Sea Biology and Oceanography on Marjan cape, a scientific research institution of considerable importance for the entire country.

The competition was organized in 1930 by two state academies (the Serbian Royal Academy in Belgrade and the Yugoslav Academy of Arts and Sciences in Zagreb) and this fact to a certain extent defined its character. It was an invited competition targeted to selected candidates, the university professors from Ljubljana, Zagreb and Belgrade including the Split-based architect Fabijan Kaliterna as a prominent figure of Split architecture throughout the 1920s. He established his reputation with numerous projects, especially the entry complex to Ivan Mestrovic's villa and the Chamber of Commerce and Industry, an interpolation on the Split waterfront built according to the awarded 1929 competition entry.

Josip Kodl, another Split-based architect, who worked in the Municipal Department of Architecture, was later also invited to submit his entry. In 1928 he drew up a working design for the Institute building as a spatial and programmatic check-up which was critically reviewed by the architects and members of Academy, Martin Pilar and Ciril Ivekovic. In early 1929 they agreed that the planned program of the building was too ambitious and that the accommodation facilities had to be relocated. In their opinion, the rendered modernist cubic volumes with flat roofs were inappropriate for the proposed site. Pilar and Ivekovic were appointed as jury members for the evaluation of the design concepts in May 1930 together with the botanists and members of Academy, dr Ž. Dordevic and dr V. Vouka.

The architect Sen envisaged an elegant curved modernist volume in a spatial composition which highlighted some special characteristics of the site and in a concise manner expressed the best endeavours of the "Zagreb school".

The architect Vurnik, professor at the Technical faculty in Ljubljana, proposed a radical design in the form of a perforated cylinder with a pitched roof facing the circular atrium courtyard. A schematic geometrical design of the facade accentuated the autonomous character of the building in contrast to landscape.

The architect Kodl varied and simplified his earlier project, retaining, however, his typical design features rooted in International Style with Czech cubist influences.

The architect Nestorovic from the Belgrade Technical faculty proposed a classical design, a solid volume with stone walls and a pitched roof. His design reveals his attempt to adapt a conservative monumental building to a *seaside type of architecture* as required by the competition regulations.

In Kaliterna's design, the required spaces were conceived within a relatively compact volume with an atrium courtyard articulated by a corner tower. The building was taller with a more complex layout of openings, the robust stone walls on the ground level and careful design of the recessed openings on a double south-facing facade and the tower.

While the competition entries, each in its own way, embodied the essential principles of the architecture schools of the period, those proposed by Kaliterna and Kodl actually reflected the essence of a lively debate focused on the relationship between *Genius loci* and *Zeitgeist*. The debate sharply polarized the professional community along two lines: on one side stood ardent proponents of an approach firmly rooted in tradition and inherited values whereas on the other were enthusiastic advocates of the adoption and implementation of international modern architectural concepts in the local context. Among the most prominent architects of the first generation of students from the Czech Polytechnic in Prague were Fabijan Kaliterna with his synthesis of a modern and a traditional *Dalmatian* style, and Josip Marija Kodl, an advocate of avant-garde functionalism. A line of opposite concepts continued to be the focus of interest of the

following generations of Prague students, notably Niko Armanda and Budimir Pervan as representatives of truly functionalist approaches, and Helen Baldasar and Lovro Perkovic whose work epitomized contextual and synthetic approach.

The competition jury, guided primarily by the architectural style of the submitted entries in evaluation, selected Kaliterna's project for further elaboration. Their decision was fiercely opposed by both the contenders and the critics, especially in a widely known debate between Brajevic and Strajnic that was going on in the newspaper "Novo doba" during 1930 and 1931 and was reprinted in the 1931 booklet entitled *Thoughts on the Preservation of Dalmatian architecture*. It was actually Dobrovic's project *Kursalona* in Dubrovnik that sparked off a heated debate which over time involved also Kaliterna's and Kodl's projects. Strajnic eagerly promoted the idea that talented architects who followed modern European trends should be in charge of planning, designing and building the Dalmatian region. In his vigorous defense of Sen's dismissed design proposal, he accused the jury of being incompetent and fiercely criticized the organizers' decision to invite Kaliterna to the competition at all. According to Brajevic, jury members had no intention of refuting modern architecture. They simply advocated for a moderate approach that would not break up with the tradition as such an orientation would better fit the local context.

For the first time Kaliterna took up the challenge of designing an entirely isolated representative building set amidst a powerful natural setting and therefore his reminiscences to historic models are hardly surprising. He elaborated his design in several stages, constantly purifying his recognizable approach, relying on the inherited spatial and craft-based experience. In the end the result was a happy compromise: a blend of a rational organization of spaces and a reduced design vocabulary on an impressive well balanced stone facade and careful proportioning of facade openings. His most successful project was thus executed through some sort of a personal catharsis culminating in what is rightfully considered as one of the most outstanding works of 1930s Split architecture in which contemporary functionalism creatively merged with regional tradition.

MARIJA BOŠKOVIĆ
ROBERT PLEJIĆ

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

MARIJA BOŠKOVIĆ diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1978. i na Fakultetu građevinskih znanosti 1990. u Splitu. Od 1979. do 1983. pohađala je poslijediplomski studij „Graditeljsko naslijeđe“. Ovlaštena je projektantica.

Dr.sc. **ROBERT PLEJIĆ**, docent je na Fakultetu građevinarstva, arhitekture i geodezije Sveučilišta u Splitu. Doktorirao je 2003. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Područje znanstvenog interesa: moderna arhitektura u Splitu i Dalmaciji, utjecaji praskе arhitektonske škole.

MARIJA BOŠKOVIĆ graduated from the Faculty of Architecture in Zagreb in 1978 and from the Faculty of Civil Engineering in Split in 1990. From 1979 to 1983 she was enrolled in the Post-graduate program in Built Heritage. She is a licensed architect.

ROBERT PLEJIĆ, Ph.D., Assist. Prof. at the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy in Split. In 2003 he earned his Ph.D. from the Faculty of Architecture in Zagreb. His research interests are focused on modern architecture of Split and Dalmatia, the Prague school of architecture and its influences.

